

AMIR TEMURNING DIPLOMATIK ALOQALARI: YEVROPA VA SHARQ DAVLATLARI MISOLIDA

Xurramova Ozoda Shuhrat qizi

Navoiy davlat universiteti Tarix fakulteti magistranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Amir Temurning Yevropa va Sharq davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari tahlil qilingan. Tadqiqotda Sohibqironning tashqi siyosati, elchilik munosabatlari, Xitoy, Misr mamluklari, Oltin O‘rda, Hindiston hamda Yevropa davlatlari bilan o‘rnatilgan diplomatik aloqalar yoritilgan. Shuningdek, Anqara jangidan keyingi xalqaro vaziyat, Kastiliya elchisi Ruy Gonsales de Klavixoning Samarqandga tashrifi va uning tarixiy ahamiyati tahlil etilgan. Amir Temur diplomatiyasining xalqaro munosabatlar tarixidagi o‘rni va ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Amir Temur, diplomatik aloqalar, elchilik munosabatlari, Temuriylar davlati, Yevropa davlatlari, Sharq davlatlari, Klavixo, xalqaro munosabatlar, tashqi siyosat, Anqara jangi.*

Аннотация. *В данной статье анализируются дипломатические связи Амира Темура с европейскими и восточными государствами. Исследуются внешняя политика полководца, посольские отношения, дипломатические контакты с Китаем, государством мамлюков Египта, Золотой Ордой, Индией и европейскими странами. Особое внимание уделяется международной обстановке после Анкарской битвы, визиту кастильского посла Руя Гонсалеса де Клавиho в Самарканд и его историческому значению. Раскрывается роль дипломатии Амира Темура в истории международных отношений.*

Ключевые слова: *Амир Темура, дипломатические связи, посольские отношения, государство Тимуридов, европейские государства, восточные государства, Клавиho, международные отношения, внешняя политика, Анкарская битва.*

Abstract. *This article examines Amir Timur’s diplomatic relations with European and Eastern states. The study analyzes his foreign policy, diplomatic missions, and relations with China, the Mamluk Sultanate of Egypt, the Golden Horde, India, and various European kingdoms. Special attention is paid to the international situation following the Battle of Ankara, the visit of the Castilian ambassador Ruy González de Clavijo to Samarkand, and its historical significance. The article highlights the role and importance of Amir Timur’s diplomacy in the history of international relations.*

Keywords: *Amir Timur, diplomatic relations, diplomatic missions, Timurid State, European states, Eastern states, Clavijo, international relations, foreign policy, Battle of Ankara.*

KIRISH. XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asr boshlarida Amir Temur tomonidan barpo etilgan Temuriylar davlati nafaqat harbiy-siyosiy qudrati, balki xalqaro munosabatlar tizimidagi faol ishtiroki bilan ham ajralib turadi. Sohibqiron qisqa vaqt ichida Markaziy Osiyo, Eron, Iroq, Kavkaz, Kichik Osiyo va boshqa hududlarni o‘z ichiga olgan ulkan davlatni barpo etib, o‘z davrining eng nufuzli hukmdorlaridan biriga aylandi. Davlat hududining kengayishi va xalqaro savdo yo‘llarining nazorat qilinishi Temuriylar davlatining boshqa mamlakatlar bilan siyosiy, iqtisodiy va diplomatik aloqalarini rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirdi.

Amir Temur tashqi siyosatda harbiy qudrat bilan bir qatorda diplomatik munosabatlarga ham alohida e‘tibor qaratgan. U xalqaro maydondagi siyosiy vaziyatni chuqur tahlil qilib, o‘z davrining yirik davlatlari bilan elchilik aloqalarini yo‘lga qo‘ygan. Xususan, Misr mamluklari, Usmoniylar davlati, Xitoy, Hindiston va Oltin O‘rda kabi Sharq davlatlari bilan olib borilgan diplomatik munosabatlar Temuriylar davlatining mintaqadagi siyosiy mavqei mustahkamlashga xizmat qilgan. Shu bilan birga, Amir Temur Yevropa davlatlari bilan ham faol diplomatik aloqalar o‘rnatishga intilgan.

XIV asr oxirlarida Yevropada Usmoniylar davlatining kuchayishi ko‘plab davlatlar uchun jiddiy xavf tug‘dirayotgan edi. Aynan shu davrda Amir Temurning Usmoniylar sultoni Boyazid I ustidan qozongan g‘alabasi Yevropa hukmdorlarining e‘tiborini Temur shaxsiga qaratdi. Natijada Fransiya, Angliya, Kastiliya (Ispaniya) va boshqa Yevropa davlatlari Temuriylar davlati bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatishga harakat qildilar. O‘z navbatida, Amir Temur ham Yevropa mamlakatlari bilan siyosiy va savdo aloqalarini rivojlantirishdan manfaatdor bo‘lgan.

Amir Temur diplomatiyasining muhim jihatlaridan biri elchilar almashinuvi orqali davlatlararo munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan siyosat hisoblanadi. Uning saroyiga turli mamlakatlardan elchilar tashrif buyurgan bo‘lsa, Temur tomonidan ham xorijiy davlatlarga diplomatik vakillar yuborilgan. Ayniqsa, Kastiliya qiroli Genrix III tomonidan yuborilgan Ruy Gonsales de Klavixoning Samarqandga safari o‘sha davr xalqaro munosabatlari tarixini o‘rganishda muhim manbalardan biri hisoblanadi.

Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha, Amir Temur tomonidan amalga oshirilgan diplomatik siyosat nafaqat harbiy-siyosiy maqsadlarni, balki xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirish, iqtisodiy manfaatlarni ta‘minlash va madaniy aloqalarni mustahkamlash kabi

vazifalarni ham qamrab olgan. Shu jihatdan Temur diplomatiyasi o‘rta asrlar xalqaro munosabatlari tarixida o‘ziga xos o‘rin egallaydi.

ASOSIY QISM. Amir Temur hukmronligi davrida tashqi siyosat davlat boshqaruvining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllandi. Sohibqiron ulkan saltanatni barpo etish bilan birga, uning xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlash maqsadida diplomatik aloqalarga katta e‘tibor qaratdi. Temur diplomatiyasi harbiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy manfaatlarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib, Sharq va G‘arb mamlakatlari bilan o‘zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qildi [1:78-b].

Amir Temurning Sharq davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari orasida Xitoy bilan munosabatlar alohida o‘rin tutadi. XIV asr oxirlarida Xitoyda Min sulolasi hukmronlik qilayotgan bo‘lib, bu davlat Sharqdagi eng yirik siyosiy markazlardan biri hisoblangan. Temur va Min sulolasi hukmdorlari o‘rtasida bir necha marotaba elchilar almashinuvi amalga oshirilgan. Diplomatik munosabatlar savdo aloqalarining rivojlanishiga ham xizmat qilgan. Xitoydan ipak, chinni buyumlar va boshqa mahsulotlar olib kelingan bo‘lsa, Movarounnahrda turli hunarmandchilik mahsulotlari eksport qilingan [2:145-b].

Temuriylar davlatining Misr mamluklari bilan munosabatlari ham muhim diplomatik yo‘nalishlardan biri bo‘lgan. Misr o‘sha davrda Yaqin Sharqdagi eng qudratli davlatlardan biri bo‘lib, ikki davlat o‘rtasidagi munosabatlar ko‘pincha siyosiy va iqtisodiy manfaatlar bilan bog‘liq holda rivojlangan. Ayrim davrlarda ziddiyatlar kuzatilgan bo‘lsa-da, elchilik aloqalari uzilmagan va tomonlar o‘zaro muzokaralar orqali munosabatlarni tartibga solishga harakat qilganlar [3:214-b].

Amir Temur diplomatiyasida Oltin O‘rda bilan munosabatlar ham muhim ahamiyat kasb etgan. Dastlab To‘xtamishxon bilan ittifoqchilik aloqalari mavjud bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik siyosiy manfaatlar to‘qnashuvi natijasida qarama-qarshiliklar yuzaga kelgan. Shunga qaramay, Temur diplomatik vositalardan unumli foydalanib, mintaqadagi siyosiy muvozanatni saqlashga intilgan. Oltin O‘rda ustidan qozonilgan g‘alabalar Temuriylar davlatining xalqaro nufuzini yanada oshirgan [4:173-b].

Hindiston bilan aloqalar ham Temur diplomatiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Hindiston o‘zining iqtisodiy salohiyati va boy resurslari bilan Temurning e‘tiborini tortgan. Harbiy yurishlardan tashqari, ikki hudud o‘rtasida savdo va madaniy aloqalar ham rivojlangan. Bu munosabatlar keyinchalik Boburiylar davlati tashkil topishi uchun ma‘lum darajada tarixiy zamin yaratgan [5:97-b].

Amir Temurning Yevropa davlatlari bilan diplomatik aloqalari. Amir Temurning Yevropa davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari o‘rta asrlar xalqaro munosabatlari tarixida alohida ahamiyatga ega. XIV asr oxirlarida Usmoniylar davlatining Yevropadagi harbiy muvaffaqiyatlari ko‘plab Yevropa davlatlarini tashvishga solayotgan edi. Shu sababli

Yevropa hukmdorlari Usmoniylarga qarshi kurashda Amir Temurni muhim siyosiy ittifoqchi sifatida ko‘ra boshladilar [6:84-b].

1402-yilda Anqara jangida Amir Temurning Usmoniylar sultoni Boyazid I ustidan qozongan g‘alabasi Yevropa mamlakatlarida katta qiziqish uyg‘otdi. Ushbu g‘alaba natijasida Usmoniylarning Yevropaga bosimi vaqtincha susaydi va bu holat Yevropa hukmdorlari tomonidan ijobiy baholandi. Natijada Temuriylar davlati bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirishga qaratilgan harakatlar kuchaydi [1:201-b].

Fransiya qiroli Karl VI va Angliya qiroli Genrix IV Amir Temur bilan diplomatik yozishmalar olib borgan hukmdorlar qatoriga kiradi. Ular Temurga maxsus maktublar yuborib, o‘zaro savdo va siyosiy aloqalarni rivojlantirish istagini bildirganlar. Mazkur yozishmalar Temuriylar davlatining xalqaro maydondagi obro‘si qanchalik yuqori bo‘lganini ko‘rsatadi [2:189-b].

Kastiliya qirolligi bilan diplomatik aloqalar ayniqsa muvaffaqiyatli bo‘lgan. Kastiliya qiroli Genrix III tomonidan Amir Temur huzuriga bir necha elchilik missiyalari yuborilgan. Ulardan eng mashhuri Ruy Gonsales de Klavixo boshchiligidagi elchilik hisoblanadi. Klavixo 1404-yilda Samarqandga yetib kelib, Temur saroyida qabul qilingan va o‘z kuzatuvlarini batafsil yozib qoldirgan [3:276-b].

Klavixoning safarnomasi Temuriylar davlatining siyosiy qudrati, iqtisodiy taraqqiyoti va diplomatik munosabatlari haqida qimmatli ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi. U Samarqandning ulug‘vor me‘morchiligi, savdo markazlari, xalqaro elchilar faoliyati va saroy marosimlarini batafsil tasvirlagan. Mazkur asar bugungi kunda Amir Temur davridagi xalqaro munosabatlarni o‘rganishda eng muhim tarixiy manbalardan biri hisoblanadi [4:245-b].

Amir Temur diplomatiyasining tarixiy ahamiyati. Amir Temur tomonidan olib borilgan diplomatik siyosat uning davlat boshqaruvidagi uzoqni ko‘ra bilish qobiliyatini namoyon etadi. Diplomatik aloqalar orqali Temur nafaqat davlat xavfsizligini ta‘minlashga, balki xalqaro savdo munosabatlarini rivojlantirishga ham erishgan. Elchilar almashinuvi, siyosiy muzokaralar va savdo bitimlari Temuriylar davlatining iqtisodiy taraqqiyotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan [5:163-b].

Shuningdek, diplomatik munosabatlar turli xalqlar o‘rtasidagi madaniy almashinuvni kuchaytirgan. Temur saroyiga tashrif buyurgan elchilar va sayyohlar o‘z mamlakatlariga Movarounnahr madaniyati, ilm-fani va san‘ati haqida ma‘lumotlar olib ketganlar. Bu esa Temuriylar davlatining xalqaro miqyosdagi nufuzini yanada oshirgan [6:141-b].

Umuman olganda, Amir Temurning Yevropa va Sharq davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari o‘rta asrlar xalqaro munosabatlari tarixida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu munosabatlar Temuriylar davlatining siyosiy qudratini mustahkamlash, iqtisodiy

manfaatlarini ta’minlash va madaniy aloqalarni rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilgan.

XULOSA. Amir Temurning Yevropa va Sharq davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari o‘rta asrlar xalqaro munosabatlari tarixida muhim o‘rin tutadi. Sohibqiron tomonidan amalga oshirilgan tashqi siyosat nafaqat davlat hududlarini kengaytirish va siyosiy qudratni mustahkamlashga, balki xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga ham qaratilgan edi. Bu esa Temuriylar davlatining o‘z davridagi eng nufuzli siyosiy markazlardan biriga aylanishiga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Amir Temur Sharq davlatlari, jumladan, Xitoy, Misr mamluklari, Hindiston va Oltin O‘rda bilan diplomatik munosabatlarni rivojlantirish orqali mintaqadagi siyosiy muvozanatni saqlashga hamda savdo aloqalarini mustahkamlashga erishgan. Ushbu munosabatlar davlatning iqtisodiy va siyosiy manfaatlarini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etgan.

Shuningdek, Amir Temurning Yevropa davlatlari bilan olib borgan diplomatik aloqalari uning xalqaro maydondagi nufuzini yanada oshirgan. Ayniqsa, Anqara jangidan so‘ng Fransiya, Angliya va Kastiliya qirolliklari bilan o‘rnatilgan elchilik munosabatlari Temuriylar davlatining xalqaro siyosatdagi mavqei mustahkamlagan. Ruy Gonsales de Klavixoning Samarqandga tashrifi esa Yevropa va Temuriylar davlati o‘rtasidagi diplomatik aloqalarning yorqin namunasi sifatida tarixda muhim o‘rin egallaydi.

Amir Temur diplomatiyasining muhim jihatlari biri davlatlararo munosabatlarda elchilik institutidan samarali foydalanilganidir. Elchilar almashinuvi orqali siyosiy hamkorlik, savdo aloqalari va madaniy munosabatlar rivojlantirilgan. Natijada Temuriylar davlati Sharq va G‘arb o‘rtasidagi muhim siyosiy va iqtisodiy ko‘prik vazifasini bajargan.

Xulosa qilib aytganda, Amir Temurning diplomatik faoliyati uning buyuk davlat arbobi va mohir diplomat sifatidagi qiyofasini namoyon etadi. Sohibqiron tomonidan olib borilgan diplomatik siyosat Temuriylar davlatining xalqaro nufuzini oshirish, iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlash hamda turli xalqlar o‘rtasidagi siyosiy va madaniy aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o‘ynagan. Ushbu tarixiy tajriba bugungi kunda ham xalqaro munosabatlar va diplomatiya tarixini o‘rganishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov B. Amir Temur. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1996.
2. Yazdiy Sh.A. Zafarnoma. – Toshkent: Sharq, 1997.

3. Klavixov R.G. Samarqandga Amir Temur saroyiga sayohat kundaligi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
4. Shomiy N. Zafarnoma. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
5. Azamat Ziyov. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
6. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge University Press, 1989.